

## **Inhoudsopgave:**

|                                                       |    |
|-------------------------------------------------------|----|
| • <b>Woord vooraf</b>                                 | 2  |
| <b>1. Inleiding</b>                                   | 3  |
| <b>2. Probleemstelling</b>                            | 5  |
| <b>3. Luther</b>                                      |    |
| 3.1 Functie van de wet                                | 6  |
| 3.2 Functie van het evangelie                         | 8  |
| 3.3 Vermenging van wet en evangelie                   | 10 |
| 3.4 Context van Galaten 2                             | 10 |
| 3.5 Exegese Galaten 2:19                              | 12 |
| 3.6 Exegese Galaten 2:20a                             | 14 |
| <b>4. Kohlbrugge</b>                                  | 14 |
| 4.1 Functie van de wet                                |    |
| 4.2 Functie van het evangelie                         | 15 |
| 4.3 Vermenging van wet en evangelie                   | 16 |
| 4.4 Context van Galaten 2                             | 16 |
| 4.5 Exegese Galaten 2:19                              | 17 |
| 4.6 Exegese Galaten 2:20a                             | 17 |
| <b>5. Vergelijking tussen Luther en Kohlbrugge 21</b> |    |
| 5.1 Visie op de wet                                   | 19 |
| 5.2 Visie op het evangelie                            | 22 |
| 5.3 Visie op de context van Galaten 2                 | 22 |
| 5.4 Visie op de tekst Galaten 2:19 en 20a             | 24 |
| <b>6. Slotconclusie</b>                               | 24 |
| <b>7. Epiloog</b>                                     | 29 |
| <b>8. Samenvatting</b>                                | 30 |
| <b>9. Stellingen</b>                                  | 30 |
| <b>10. Een nadere bezinning.</b>                      | 34 |
| <b>11. Besluit</b>                                    | 35 |

**Woord vooraf:**

In de laatste fase van mijn studie aan de kerkelijke opleiding van de Nederlandse Hervormde Kerk schrijf ik deze scriptie.

In de eerste plaats komt God in Christus de eer toe, Die mij de kracht en de volharding gaf op de weg tot het ambt.

Het is een ingrijpend gebeuren in het leven om te in een kerk te staan waar zoveel stromingen aanwezig zijn onder een en het hetzelfde dak. Daar komt nog bij dat 'de trein' van het 'Samen op Weg proces' 'doordenderde' op de rails van de Ned. Herv. Kerk. Ingrijpende beslissingen met schokkende gevolgen en smartelijke gebeurtenissen vonden tijdens mijn kerkelijke opleiding plaats en staan ons nog te wachten.

Ondanks alle stormen is Hij de Koning der Kerk; Jezus Christus is een Rots in de branding en 'een toevlucht ten dage der benauwdheid'.

In de tweede plaats past het mij mijn vrouw en kinderen te gedenken; zij hebben veel moeten inleveren vanwege de 'werkdruk' tijdens de studie. Wij hebben als gezin de lasten, zorgen en vreugde 'doorleefd', diepe sporen van zorg en vreugde zijn in ons gezinsleven getrokken.

Na God wil ik ook de professoren en docenten van de kerkelijke opleiding, die mij altijd behulpzaam geweest zijn, hartelijk dankzeggen.

Vooraf ook professor dr.J.Muis, die bereid was om mij bij deze scriptie te begeleiden.

Ook zeg ik mijn vriend en broeder ds.K.Veldman hartelijk dank voor de gesprekken en de geestelijke vriendschap. Veel hebben wij samen 'geworsteld' en gesproken over de 'wezenlijke' dingen uit het Woord Gods. Mede hierdoor zijn deze zaken, van wet en evangelie, zonde en genade, door de Heilige Geest voor mij dierbaar geworden.

In de laatste plaats, maar niet in het minst, willen wij de Herv. Gemeente te Nieuw-lekkerland dankzeggen voor al hun meeleven tijdens mijn studie. Vele jaren heb ik ouderling en later ook scriba mogen zijn in uw gemeente, hartelijk dank voor het in mij gestelde vertrouwen en voor het meeleven met ons en ons gezin.

Nieuw-lekkerland, mei 1997

## 1 Inleiding

De eeuwen door is nagedacht over en geworsteld met de verhouding van wet en evangelie.

Is het evangelie in zijn bediening gescheiden van de wet of staat de wet in het kader van het evangelie?

Ik bedoel met de scheiding van wet en evangelie niet alleen de volgorde in de prediking, eerst de wet en daarna het evangelie, maar ook de volgorde in de beleving van 'de weg' die God met de zondaar gaat in zijn geestelijk leven.

Is het 'sterven aan de wet' een beleving die de zondaar ondergaat buiten het evangelie om? Met andere woorden: Is het sterven aan de wet een 'ondergaan' in de dood zonder kennis van het evangelie, dus zonder persoonlijke geloofskennis aan de Borg, Jezus Christus?

Dit sterven binnen het kader van de wet houdt in dat de zondaar niets anders dan 'de geestelijke dood' voor ogen heeft zonder uitzicht op behoud, zodat 'achter' de geestelijke dood pas het Leven geopenbaard wordt door het evangelie in de Borg Christus Jezus.

Samengevat betekent het bovengenoemde dat wet en evangelie duidelijk gescheiden zijn ook in de beleving van de zondaar.

Of moeten we stellen dat de wet in het kader van het evangelie functioneert, zodat de zondaar niet alleen de dood ingaat, maar met Christus door het geloof ondergaat? Dat zou inhouden dat wet en evangelie verstrengeld zijn en niet expliciet gescheiden moeten worden.

Samengevat betekent het bovengenoemde dat er eerst een geloofsvereniging plaatsvindt, voordat de zondaar met Christus door het geloof ondergaat.

Aanleiding tot dit onderzoek is het feit dat in de prediking en in het pastoraat blijkt dat de bovengenoemde zaken vaak een breekpunt veroorzaken tussen 'schijn' en 'zijn'. Er is een prediking die leert dat 'de mens' eerst 'verloren' moet gaan door de wet, voordat het evangelie mag worden omhelst. Deze wijze van omgaan met de Schrift werpt de zondaar geheel op zichzelf. Hij moet 'ondergaan', hij moet 'sterven' en hij moet eerst 'verloren' gaan, zodat achter het verlies de eeuwige winst hem wordt geopenbaard.

Duidelijk blijkt hieruit de scheiding en de functie van de wet en van het evangelie. De vraag die hierbij gesteld moet worden is: Kan de

zondaar wel ondergaan in zijn verlorenheid zonder Christus? Moet hij daar niet eeuwig omkomen?

Dit houdt in dat hij 'alleen' ondergaat om dan met Christus op te staan uit de geestelijke dood in een nieuw leven. Het gevolg van dit subjectief 'verloren' gaan is, dat in plaats van Christus de zondaar met zijn ervaring en beleving in het middelpunt van de prediking komt te staan. Met als gevolg dat deze subjectieve beleving voorwaardelijk wordt in de prediking als een kenmerk van het werk van de Geest. Of mogen wij op grond van de Schrift deze zaken niet scheiden maar wel onderscheiden?

Dit wil ik onderzoeken aan de hand van de geschriften van Luther en Kohlbrugge. Uit pastoraal oogmerk heb ik gekozen voor een onderzoek aan de hand van preken naar aanleiding van Galaten 2:19 en 20a.

Ik wil niet alleen een dogmatisch onderzoek doen, maar meer een onderzoek waarin de doorleving van deze dingen een pastorale plaats krijgt. Dit is ook de reden waarom de keuze op Luther en Kohlbrugge is gevallen. Zij besteden in hun bediening van het Woord ruim aandacht aan de 'beleving' van bovengenoemde zaken.

Ik heb gekozen voor Galaten 2:19 en 20a, omdat in dit gedeelte deze problematiek duidelijk naar voren komt.

Eerst wil ik de visie van Luther omschrijven en daarna die van Kohlbrugge om dan deze twee figuren met elkaar te vergelijken. Om tot mijn probleemstelling te komen, wil ik eerst in het geheel van de Schrift, dus niet specifiek in Galaten 2:19 en 20a, onderzoeken hoe de verhouding tussen wet en evangelie was bij Luther en Kohlbrugge. Ook is het nodig de context van het tweede hoofdstuk van de Galatenbrief vooraf te verkennen.

Vervolgens komen wij tot mijn probleemstelling: **'Ben ik gestorven of ben ik met Hem gestorven?'**.

Om dan deze scriptie af te sluiten met een slotconclusie en een epi-loog.

## 2 Problematiek

De kern van dit onderzoek richt zich op de probleemstelling '**Ben ik gestorven of ben ik met Hem gestorven?**'.

God gebruikt in de prediking van het Woord wet en evangelie om de zondaar te brengen tot het heil.

Het zaad van wet en evangelie, dat de Heilige Geest gebruikt, sterft in de aarde, zodat het wortels schiet en op Zijn tijd vruchten gaat dragen. Om het terrein van het onderzoek enigszins af te bakenen wil ik in de eerste plaats uitgaan van de stelling dat het Oude en Nieuwe Testament een eenheid vormen als het gaat over de functie van de wet en de bediening van het evangelie.

In de tweede plaats richt dit onderzoek zich niet op de vraag of de wet ook nog andere functies heeft dan alleen de functie om de zondaar te overtuigen van zonden en geestelijk te doden.

In de derde plaats wil ik expliciet uitgaan van de brieven van Paulus, voornamelijk Galaten 2, dus niet vanuit het Oude Testament of vanuit de evangeliën.

Wel wil ik deze stelling voordragen dat de Schrift een eenheid vormt ook wat betreft het feit dat zowel in het Oude als in het Nieuwe Testament wet en evangelie voorkomen.

Samengevat is de kernvraag van dit onderzoek: '**Ben ik gestorven aan de wet of ben ik met Christus gestorven?**'.

### 3 Luther

#### 3.1 De functie van de wet

Het gaat, zegt Luther, in de Galatenbrief vooral over de ceremoniële wetten<sup>1</sup>. Maar als Paulus in Galaten 2:16 handelt over de woorden: "Doch wetende, dat de mens niet gerechtvaardigd wordt uit de werken der wet, maar door het geloof van Jezus Christus<sup>2</sup>" dan spreekt Luther over de wet niet alleen in betrekking tot de ceremoniële wet, maar ook over de wet der tien geboden<sup>3</sup>.

Er moet geen verschil gemaakt worden tussen de wet der tien geboden en de ceremoniële wet. Alles wat niet de gerechtigheid van Christus door het geloof is, zijn werken der wet, meent Luther. De ware christelijke leer is, dat de mens eerst zichzelf door de wet als zondaar moet leren zien, voor wie het onmogelijk is goed werk te doen. Een slechte boom kan geen goede vrucht voortbrengen. Wat uit het geloof niet is, dat is zonde [Rom 14:23]. De mens moet eerst tot zelfkennis gebracht worden, zodat wij kunnen instemmen met: "Allen hebben gezondigd en missen de roem bij God" [Rom 3:23] en: "Er is niemand rechtvaardig, er is niemand die verstandig is, allen zijn zij afgeweken" [Rom 3:10 ev.]. Zo schrikken wij de mensen af van goede werken. Maar de wet is bovendien gekomen opdat de zonden toenemen<sup>4</sup>. Als de mens op deze manier onderricht wordt, dan

---

<sup>1</sup>. Luther, De Brief aan de Galaten, blz.90.

<sup>2</sup>. Luther, De Brief aan de Galaten, blz.89.

<sup>3</sup>. A.de Reuver, Bedelen bij de Bron, Zoetermeer, 1992. blz.196: De wet is geestelijk. Zij stamt uit Gods Geest. Daarom komt zij in botsing met de mens die deze Geest niet heeft. Wie de wet geestelijk verstaat weet dat zij ons steeds weer van onze vleselijke gezindheid overtuigt en niets anders beoogt dan dat zij door het geloof in Christus tot vervulling komt.

<sup>4</sup>. J.van Genderen, Luther en het gereformeerd protestantisme, s'-Gravenhage, 1982, blz.257. Vgl. blz.261:

De eerste functie van de wet is het burgerlijke gebruik, waarbij de wet betrekking heeft op de menselijke samenleving, maatschappelijk en politiek beschouwd, .....Hoe noodzakelijk deze wet ook is, maar ze maakt ons niet rechtvaardig voor God. Vgl. blz.263, Galaten 3:24: Een andere functie van de wet is om ons tot Christus te drijven. Vgl. blz.268: Kent Luther ook een derde gebruik van de wet? Namelijk het tertius usus, de wet tot heiliging in ons leven? In zijn grote commentaar op de Brief aan de Galaten ontbreekt een dergelijk gebruik. Maar ook ontbreekt het in de andere werken van Luther. Wel zegt hij, dat de wet van God geen norm voor ons leven als gelovigen is. Wel dat het geloof in Christus vanzelf leidt tot de liefde tot God en de liefde tot de naaste.

wordt hij verschrikt en verootmoedigd en gaat hij belijden dat hij de eeuwige dood en de verdoemenis verdiend heeft<sup>5</sup>.

De wet is een bediening des doods [2 Kor.3:7]. De wet verschrikt altijd en klaagt aan en zegt: "Je hebt niet genoeg gedaan.....<sup>6</sup>". Zo'n ziel, zegt Luther, wanhoopt geheel aan zijn eigen krachten, ziet om zich heen en hunkert naar de hulp van de Middelaar en Redder. Luther zegt: 'Geloof in Hem, die de wet heeft volbracht en je zult vrij zijn van de vloek van de wet, je zult rechtvaardig zijn en het eeuwige leven hebben<sup>7</sup>'.

De wet laat alleen maar zonden zien<sup>8</sup> en bereidt zo voor op de rechtvaardiging en drijft uit tot Christus.

Luther leert wel duidelijk, als het over de volgorde van wet en evangelie gaat, dat de wet voor het evangelie uitgaat<sup>9</sup>. De wet eist en het evangelie geeft. De wet wijst de kwaal aan; het evangelie geneest.

Al ligt het accent bij Luther op de volgorde wet-evangelie<sup>10</sup>, toch sluit Luther niet uit dat de zondaar door de vriendelijke roep van de goede Herder tot berouw komt<sup>11</sup>.

Ook zegt hij: Hoe onmisbaar de functie van de wet ook is en hoe fundamenteel de beweging van de zondekennis naar de heilskennis ook moge zijn, beslissend voor de zondekennis is het evangelie. Omdat wij aan het kruis de liefde van God in Christus zien.

En het is deze liefde die de doorslag geeft, wanneer het gaat om het oprechte berouw. De wet alleen voert tot een duivelse vertwijfeling, maar in haar samenhang met het evangelie leidt zij tot de rechte 'evangelische' vertwijfeling.

---

<sup>5</sup>. Luther, De Brief aan de Galaten, blz.92.

<sup>6</sup>. Luther, De Brief aan de Galaten, blz.105.

<sup>7</sup>. Luther, De Brief aan de Galaten, blz.108.

<sup>8</sup>. Luther, De Brief aan de Galaten, blz.93; "Wij keren ons tegen de gruwelen en monsterachtigheden van de sofisten, als zij spreken over de verdienste naar Gods billijk oordeel of naar waardigheid, of over werken voor de genade en werken na de genade. Het zijn ijdele dromen waarmee zij zich bespottelijk maken".

<sup>9</sup>. De Reuver, Bedelen bij de Bron, blz.196.

<sup>10</sup>. W.H. Velema, Wet en Evangelie, Kampen 1987. blz.149: "Wat een schema lijkt, is bij Luther toch minder strak bedoeld dan men wel eens heeft gedacht. Ik ontken niet dat bij Luther de wet altijd voorop gaat, we moeten echter tegelijk zeggen dat de prediking van de wet erop gericht is het evangelie te kennen.

<sup>11</sup>. De Reuver, Bedelen bij de Bron, blz.199.

### 3.2 De functie van het evangelie

Als Luther spreekt over de gerechtigheid van het geloof die God ons door Christus toerekent, zonder de werken, dan is deze gerechtigheid niet van het soort der werken der wet, noch van de ceremoniën, maar zij is volkomen in tegenstelling daarmee. Want zij zijn alle actief, maar de gerechtigheid van Christus is passief<sup>12</sup>.

We moeten niets werken om deze gerechtigheid te verkrijgen, maar wij ontvangen deze gerechtigheid door de werking van de Heilige Geest.

Moeten wij dan niets doen, niets werken om deze gerechtigheid te verkrijgen? 'Ik antwoord', zegt Luther; 'ja, want deze gerechtigheid is helemaal niets doen, niets horen, niets te weten van de wet of van de werken, deze gerechtigheid is alleen te weten en te geloven dat God Christus voor ons gemaakt heeft tot wijsheid, gerechtigheid, tot heiliging en verlossing<sup>13</sup>'.

Als wij dan een christen moeten omschrijven, dan is een christen iemand, wie de zonde, om het geloof in Christus, niet aangerekend wordt. Een christen is niet iemand die geen zonde heeft of voelt. Nee, de zonde is er echt en de vromen voelen die ook, maar God ziet eraan voorbij en bedekt ze. Wanneer de wet hem aanklaagt, de zonde hem in verwarring brengt, ziet hij op Christus, in Wie hij in het geloof overwinning heeft over de wet, zonde, dood en duivel<sup>14</sup>.

Wat is dan geloof? Niets doen, dan alleen aan te horen, dat deze dingen zo uitgevoerd zijn, en met een ontwijfelbaar vast geloof omhelzen. Daarna, als ik gestorven ben en van de zonde gerechtvaardigd en door Christus verlost ben, dan verricht ik goede werken: dan heb ik God lief, dan ben ik dankbaar, dan bewijs ik liefde aan mijn naasten<sup>15</sup>. Is Christus en Zijn gerechtigheid dan het object van het geloof? Nee, zegt Luther, laat ik het zo zeggen, dat in het geloof Christus tegenwoordig is<sup>16</sup>.

### 3.3 Vermenging van wet en evangelie

Luther zegt bij Galaten 2:17; Wie zou ooit geloven, dat men zo gemakkelijk alles door elkaar kan gooien. Niemand is zo afgestompt dat

---

<sup>12</sup>. Passief: d.w.z. zij wordt door ons ontvangen, niet door ons gewerkt.

<sup>13</sup>. Luther, De brief aan de Galaten, blz.22.

<sup>14</sup>. Luther, De Brief aan de Galaten, blz.98.

<sup>15</sup>. Luther, De Brief aan de Galaten, Rotterdam, blz.166.

<sup>16</sup>. Luther, De Brief aan de Galaten, blz.95.



hij het verschil tussen wet en evangelie niet heel duidelijk zou kunnen zien<sup>17</sup>. Het is daarom monsterachtig, dat men ondanks de duidelijkheid tot zulk een satanische omkering vervalt en wet en evangelie vermengt, ja Christus in Mozes verandert<sup>18</sup>. Allen die het leerstuk van de rechtvaardigmaking niet trouw vasthouden, vermengen noodzakelijkerwijze wet en genade. In de vermenging van wet en evangelie ziet Luther volgens H.J.lwand<sup>19</sup> de doodsvijand van de Reformatie.

In 1521 zegt Luther op zijn manier dat de rechte kennis van wet en evangelie voor de gehele theologie beslissend is<sup>20</sup>.

Wij vermengen wet en evangelie wanneer wij er geen recht zicht op hebben dat wij gestorven zijn aan de wet en leven door het evangelie. Gestorven zijn aan de wet is gelijk aan gestorven zijn aan de dood, duivel, wereld en hel. Dat betekent: de wet, de dood, de duivel, de wereld en de hel hebben geen recht meer op ons. Luther maakt wel onderscheid tussen de wet voor het vlees en de wet voor het geweten. Het vlees, zegt hij, mag niet vrij zijn van de wet, het vlees moet het graf in. Het geweten echter moet vrij zijn van de wet<sup>21</sup>, gestorven zijn voor de wet<sup>22</sup>.

Als mijn geweten mij aanklaagt met al de verschrikkingen van mijn zonde en dood, wanhoop ik daarom niet, want ik zie op de koperen slang, dat is Christus aan het kruis. Dit betekent, dat ik levend ben

---

<sup>17</sup>. De Reuver, Bedelen bij de Bron, blz.197, Vgl: H.J.lwand, o.c., 79, verhaalt Luthers reactie op Johann Schlaginhaufen, toen deze zich erover beklaagde dat hij Wet en Evangelie niet kon onderscheiden. 'Respondet Doktor: Ja, lieber Meister Hans, wann Ihr das konnt, so seid Ihr Doktor! - Und stand auf und nahm sein Barett ab und sagt: Wenn Ihr das konnt, so will ich zu Euch sagen: Lieber Herr Doktor Johann, Ihr seid gelehrt. Paulus und ich haben's noch nie dahin konnen bringen'.

<sup>18</sup>. Luther, De Brief aan de Galaten, blz.103.

<sup>19</sup>.lwand, Luthers Theologie, blz 76: "Denn wo man das Evangelium nicht ganz eigentlich und klarlich vom Gesetz scheidet, so ist's nicht moglich, dasz man die christliche Lehre sollte unverfalscht erhalten konnen. Het is vooral de Galatenbrief waarop Luther zich in dit verband telkens beroept. 'Epistola ad Galatas ist meine epistelcha, der ich mir vertraut habe. Ist meine Keth von Bor'.

<sup>20</sup>. Vgl. Van Genderen, Luther en het gereformeerd protestantisme, 's-Gravenhage, 1982, blz.260: W.A., 7, 502 (Enarrationes epistolarum et euangeliorum, quas postillas vocant, 1521")

<sup>21</sup>. Luther, De Brief aan de Galaten, blz.113: "Als u dus een verschrikt mens ziet, die in zijn geweten om de zonde treurt, zeg dan tot hem: "Broeder, u maakt niet het rechte onderscheid, u plaatst de wet in het geweten en de wet behoort toch in het vlees".

<sup>22</sup>. Luther, De Brief aan de Galaten, blz.112.

voor God. U ziet dus, zegt Luther, dat er geen leven is, behalve dan, als je zonder de wet bent, ja, als je voor de wet volledig gestorven bent, namelijk in je geweten. Deze dingen zijn volgens Luther gemakkelijk te zeggen, maar welgelukzalig is de mens die deze dingen recht onderscheidt in zijn geweten. De sofisten vermengen wet en evangelie, zij leren, dat het geloof niet rechtvaardigt, tenzij het de werken van de liefde verricht<sup>23</sup>. Op deze wijze wordt het geloof ijdel, omdat het geloof geloofchend wordt tenzij het geloof voltooid is door de liefde.

### 3.4 Context Galaten<sup>24</sup>

Luther meent dat de strijd in Galaten 2 zich niet afspeelt in de tijd direct nadat de verkondiging van het evangelie aan de heidenen aanvangt<sup>25</sup>, maar meer in de tijd nadat Paulus reeds 18 jaar het evangelie gepredikt had. In Galaten 2:11 vertelt Paulus dat hij Petrus ontmoette in Antiochie. In het openbaar bestrafte Paulus de apostel Petrus.

De reden van Paulus' bestraffing was dat **de leer van de rechtvaardiging van de goddeloze door Petrus geschonden en niet verdedigd werd**<sup>26</sup>. Als Paulus zich hier niet tegen verzet had, meent Luther, dan waren alle gelovigen onder de heidenen gedwongen geweest tot het jodendom terug te keren. Want het was de joden, volgens de wet, verboden om met de heidenchristenen te eten.

Door zijn overtreding toonde Petrus, in de ogen van de jood, dat de wet noodzakelijk was voor de gerechtigheid. Paulus berispte Petrus niet omdat hij met de heidenchristenen at, maar omdat hij veinsde door zich te onthouden van deze maaltijd, waar hij tevoren wel in meedeelde.

---

<sup>23</sup>. Luther, De Paulus brief aan de Galaten, Rotterdam, blz.164.

<sup>24</sup>. W.J.Kooiman, Luther en de bijbel, Baarn, 1977, blz.144: 'In 1531 behandelde Luther voor de tweede maal de Galatenbrief. De brief van Paulus aan de Galaten behoorde tot de lievelingslectuur van de reformator. 'Het is mijn brief, ik ben er mee getrouwd, 't is mijn Kathe von Bora', zegt Luther.

<sup>25</sup>. M. Luther, De Brief aan de Galaten, Houten, 1992, blz.65: 'Ik geloof echter niet ,dat het bij deze reis naar Jeruzalem om die strijd gaat, die Lukas in Handelingen 15 beschrijft'.

<sup>26</sup>. Luther, De Brief aan de Galaten, blz.83.

Door zich terug te trekken van deze maaltijd bewijst hij, dat degenen die wel mee aten zondigden tegen de wet<sup>27</sup>.

Als wij de wet bekrachtigen, meent Luther, betekent dit dat wij het evangelie afschaffen en verdraaien. Wet en evangelie had Petrus door elkaar gehaald en hij had de gelovigen opgedrongen dat zij door evangelie en wet gerechtvaardigd zouden worden. Petrus 'noodzaak<sup>28</sup>' de heidenen naar joodse wijze te gaan leven. De grondgedachte van de Galaten brief bestaat volgens Luther hieruit dat, Paulus ons het verschil wil aanreiken tussen de gerechtigheid van Christus en alle overige soorten van gerechtigheid<sup>29</sup>.

Volgens Luther eindigt Paulus in Galaten 2:16 met tot Petrus te spreken. Vanaf vers 17 richt hij zich tot de Galaten. Hij gaat in vers 17 zijn stelling: 'Alleen het geloof maakt rechtvaardig' verder verdedigen. Dit doet hij met tegengestelde argumenten: "Maar indien wij, die in Christus zoeken gerechtvaardigd te worden, ook zelf zondaars bevonden worden, is dan Christus een dienaar der zonde? Dat zij verre". [Galaten 2:17] Dit is een hebreeuwse manier van denken. Eigenlijk staat er, zegt Luther, wanneer wij proberen door het geloof in Christus gerechtvaardigd te worden, zijn wij dan als gerechtvaardigden toch nog zondaars? Dan hebben wij toch de wet nog nodig om rechtvaardigen te worden. Deze valse leer<sup>30</sup> onderwijst ons weliswaar dat het geloof in Christus rechtvaardigt, maar tegelijk moeten de geboden van God in acht worden genomen. Hier wordt Christus verloochend en het geloof afgeschaft<sup>31</sup>. Van Christus wordt een Mo-

---

<sup>27</sup>. Luther, De Brief aan de Galaten, blz.83: Galaten 2:12/13: "Want eer sommigen van Jakobus gekomen waren, at hij mede met de heidenen; maar toen zij gekomen waren, onttrok hij zich en scheidde zichzelf af, vreemde degenen, die uit de besnidenis waren. En ook de andere Joden veinsden met hem; also dat ook Barnabas mede afgetrokken werd door hun veinzing".

<sup>28</sup>. Galaten 2:14: ".....zeide ik tot Petrus in aller tegenwoordigheid: Indien gij, die een Jood zijt, naar heidense wijze leeft en niet naar Joodse wijze, waarom **noodzaak** gij de heidenen naar de Joodse wijze te leven?"

<sup>29</sup>. Luther, Verklaring van de Brief aan de Galaten, blz.17.

<sup>30</sup>. Luther, De Brief aan de Galaten, blz. 102; "de pausgezinden, de zwinglianen, de wederdopers en allen die de gerechtigheid van Christus niet kennen of niet vasthouden, van Christus alleen een Mozes en een wet maken en van de wet een Christus".

<sup>31</sup>. Luther, De Brief aan de Galaten, blz.103; "Ons echter, die zorgvuldig aan het geloof vasthouden, lachten zij uit en zeggen: ha, ha, wat is geloof nu helemaal, wacht maar af, of je door het geloof in de hemel komt, je moet op wat hogers steunen. Je moet de wet van God volbrengen naar het woord. **Je moet veel lijden, je moet bloed vergieten, je huis, vrouw, en kind verlaten, het voorbeeld van Christus volgen.** Dit zijn mensen die op de wet vertrouwen".

zes gemaakt en van Mozes een Christus. Van de wet wordt een evangelie gemaakt en van het evangelie een wet.

### **3.5 Exegese Galaten 2:19<sup>32</sup>**

Luther zegt bij deze tekst dat Paulus hier leert: Als u niet voor de wet gestorven bent, zult u niet voor God leven. De valse leraars leerden het tegenovergestelde: Als u niet voor de wet leeft, zult u niet voor God leven. Als u niet overeenkomstig de wet leeft, zult u voor God dood zijn<sup>33</sup>. Paulus leert hier volgens Luther, dat wij niets meer te doen hebben met de wet<sup>34</sup>.

De wet is er nog wel voor de goddelozen en voor de wereld. Maar de gelovigen hebben niets meer met de wet te maken. Voor de wet sterven betekent: niet meer lopen aan de leiband van de wet, maar vrij zijn van de wet en haar niet meer kennen. Volgens Luther moeten wij Christus aangrijpen door het geloof, naar het geweten een nieuwe wet aangrijpen<sup>35</sup>, welke de oude verslindt, die ons gevangen hield [Rom 7:23]. Wanneer ik geloof, sterf ik aan 'mijn graf', dat is aan de wet, die mij gevangen hield.

Maar hiertoe wordt vereist, dat wij deze weldaad van Christus met een vast geloof ontvangen. Want noch wet, noch enig werk, worden ons aangeboden, maar Christus alleen. Daarom wordt van ons alleen geloof geeist dat aanneemt en omhelst, dat mijn zonde en dood veroordeeld en vernietigd worden in de zonde en dood van Christus [2 Kor 5:21]. Wij moeten hieruit leren dat hier niets gedaan moet worden dan aan te horen, dat deze dingen der zaligheid in Christus zo uitgevoerd zijn. We moeten ze met een ontwijfelbaar geloof omhelzen. Zo alleen kan de gelovige zichzelf oprichten en een zekere en vaste grond verkrijgen bij het gezicht van zijn zonden en verderf<sup>36</sup>.

### **3.6 Exegese Galaten 2:20a<sup>37</sup>**

---

<sup>32</sup>. Galaten 2:19; "Want ik ben door de Wet der Wet gestorven, opdat ik Gode leven zou".

<sup>33</sup>. Luther, De Brief aan de Galaten, blz.110.

<sup>34</sup>. Luther, De Brief aan de Galaten, Rotterdam, 1964. blz.161: "Paulus spreekt hier niet van de ceremoniele wet.....maar het spreek over de gehele wet, de wet der Tien Geboden".

<sup>35</sup>. Luther, Paulus brief aan de Galaten, Rotterdam, blz.162.

<sup>36</sup>. Luther, De Brief aan de Galaten, Rotterdam, blz. 167.

<sup>37</sup>. Galaten 2:19a: "Ik ben met Christus gekruist..."

Paulus zegt hier volgens Luther: "Ik ben niet **alleen** door de wet aan de wet gestorven, maar ik ben **ook** met Christus gekruist". Ik ben ook met Christus gekruisigd, betekent dat Christus nu een heere<sup>38</sup> is der wet. Dus, zegt Luther, nu ben ik ook een heere der wet. Want ik ben ook aan de wet gestorven aangezien ik met Christus mede-gekruisigd en gestorven ben<sup>39</sup>. Waardoor ben ik gekruisigd en gestorven? Door de genade en het geloof. Wanneer ik in dit geloof gekruisigd<sup>40</sup> word en voor de wet sterf, zegt Luther, dan verliest de wet alle recht van spreken op mij, zoals zij ook tegen Christus alle recht van spreken verloren heeft. Vervolgens zegt Luther met andere woorden: Zo word ook ik door het geloof, aangezien ik met Christus in de geest gekruisigd ben, gekruisigd en sterf ik voor de wet, voor de zonde. Zij zijn voor mij dood. Dus wanneer ik geloof, word ik door het geloof in Christus mede-gekruisigd opdat ook aan mij die zaken (wet en zonde) gestorven en gekruisigd zouden zijn<sup>41</sup>. Maar indien ik op mijzelf blijf zien, met uitsluiting van Christus, dan is het verloren. Daarop moet een gewisse wanhoop en verderf volgen<sup>42</sup>. Indien wij **hier** niet door het geloof opgericht worden, moeten wij ten verderve gaan.

## **4 Kohlbrugge.**

### **4.1 De functie van de wet**

Bij Kohlbrugge neemt de wet een belangrijke plaats in. Hij noemt de wet de sleutel tot het 'verstaan' van de Schrift. Dit 'verstaan' van de Schrift is gelegen in de erkenning van de wet Gods<sup>43</sup>. Niet alleen expliciet in de Galatenbrief maar ook in de Romeinenbrief handelt Kohlbrugge telkens over betekenis van de wet. De wet, zegt hij, is uit genade gegeven. Het is liefde van God dat hij zich met mensen wilde inlaten, al zijn de woorden der wet 'hard en bitter', omdat God zijn eisen handhaaft in de wet<sup>44</sup>. Maar het is heilzaam voor ons als wij uit de wet onze zonde leren kennen en ons door haar tot Christus laten drijven. Als Kohlbrugge handelt over de wet, dan stelt hij de

---

<sup>38</sup>. Heere: is overwinnaar, een koning.

<sup>39</sup>. Luther, De Brief aan de Galaten, Rotterdam, 1964, blz.170.

<sup>40</sup>. Luther, De Brief aan de Galaten, blz.115: "Paulus spreekt niet over de kruisiging, zoals wij die in navolging ervaren, maar van de kruisiging als wij Christus' voorbeeld navolgen".

<sup>41</sup>. Luther, De Brief aan de Galaten, Rotterdam, 1946, blz.171.

<sup>42</sup>. Luther, De Brief aan de Galaten, Rotterdam, blz.172.

<sup>43</sup>. A.de Reuver, Bedelen bij de Bron, Zoetermeer, 1992, blz.182.

<sup>44</sup>. J.Loos, De theologie van Kohlbrugge, Amsterdam 1948, blz.100.

vraag of wij de wet kennen. Niet uitwendig, met het verstand, maar inwendig. De onbekeerde mens kent de wet alleen maar naar de letter<sup>45</sup>. Hij meent dan ook dat hij de wet houdt. Totdat God hem in het hart grijpt. Het gebod gaat eisen en doet niets af van zijn eis en veroemt ten scherpste o.a. het begeren. De wet is een wet Gods die heilig is. In Zijn hand houdt Hij aan de ene kant een beloning en aan de andere kant een vurig zwaard. De zondaar belooft in alle ernst heden en morgen niet meer te zondigen<sup>46</sup>. Kent gij zo de wet Gods, zodat gij u niet langer meer kunt verontschuldigen, omdat u schuldig staat, zo vraagt Kohlbrugge. Want bij de wet krijgt de 'oprechte' kennis der zonde, maar geen bevrijding van de zonde. Bij de wet verneemt de zondaar de vloek, de veroedening en zijn doodstaat. Hij is en blijft dood voor de wet en wel voor altijd<sup>47</sup>. Er is niets in de wet wat leven geeft. De wet maakt alleen de zonde levend.

#### 4.2 De functie van het evangelie

Wat de wet niet meer doen kan, dat doet het evangelie. De wet doodt, maar het evangelie maakt levend. Christus, in het evangelie geopenbaard, is voor Kohlbrugge het leven. In Hem bezitten wij de gerechtigheid en de heiligheid. We hebben geloof nodig om daarop te vertrouwen. Geloof is voor Kohlbrugge geen werk. De zaligheid is, zegt hij, niet afhankelijk van ons geloof. Gods Geest werkt wel door het geloof. Men dwinge zich niet gelovig te zijn als het hart breekt van angst en zorg, maar vertel aan de Heere dit en dat, zoals gij u bevindt<sup>48</sup>. Kan een mens die in het 'vlees' is wel zulk een vertrouwen hebben dat Christus in hem leeft? Ja, zegt Kohlbrugge dat doet het evangelie. De christen leeft door het geloof, en verlaat zich op Hem, hoewel hij in het vlees is<sup>49</sup>. Wat ik denk en verricht, mijn ganse zijn, mijn inwendige, en mijn uitwendige, mijn gehele mens, mijn denken en mijn doen, mijn slapen en mijn waken, mijn eten en vasten, al wat ik nu leef als mens, in dit vlees, dat alles is in Christus. Dat is evangelie, dat wij alles hebben in Christus door het geloof. Wat is dan geloof? Dat ik mij onvoorwaardelijk aan de macht van het Woord onderwerpe, kom ik om, dan kom ik om. Zo is dan de zondaar een

---

<sup>45</sup>. Kohlbrugge, De brief aan de Galaten, blz.62. Vgl.: Twee leerredenen over Galaten 2, vers 19 en 20a, Amsterdam, 1883.

<sup>46</sup>. Kohlbrugge, De brief aan de Galaten, blz.64.

<sup>47</sup>. Kohlbrugge, De brief aan de Galaten, blz.67.

<sup>48</sup>. Loos, De theologie van Kohlbrugge, blz.156.

<sup>49</sup>. Kohlbrugge, De brief aan de Galaten, blz.80.

nieuwe mens in Christus. Als wij Rom. 13:14 en Col.3:10 met vers 11 met elkaar vergelijken, dan blijkt dat Christus en de nieuwe mens bij den Apostel hetzelfde is<sup>50</sup>.

### 4.3 Vermenging wet en evangelie

Veel minder dan Luther waarschuwt Kohlbrugge bij deze brief voor hen die wet en evangelie vermengen. Wel waarschuwt hij voor een lichtvaardig aannemen van het evangelie. Dit is een geheel ander gevaar, waar Luther veel minder aandacht aan besteedt, tenminste in deze Galatenbrief<sup>51</sup>. Vervolgens schrijft Kohlbrugge dat velen hinken op twee gedachten<sup>52</sup>, omdat men blijft hangen aan het 'doe dat' van de wet en toch aan Christus wil toebehoren. Maar het is een van beide, of wij leven door het 'doe dat' van de wet, dan is ons Christus geen nut, of wij zijn dood, ons 'ik' is dood en Christus ons leven! Hij zegt bij de verklaring van de Romeinenbrief: Gij moogt niet van Christus zijn en van de wet<sup>53</sup>. Wilt gij twee heren dienen, de wet en Christus, gij dient geen van beide.

Willen wij God dienen dan moeten wij vrijgemaakt worden van de wet<sup>54</sup>. Velen maken ook een verkeerd gebruik van de wet. De zondaar gebruikt de wet niet om zijn zonde te leren kennen en zich te laten uitdrijven tot Christus, 'maar hij gaat', aldus Kohlbrugge, 'in de kracht van Christus' trachten de geboden te onderhouden. Zijn zonde bestaat hierin, dat de zondaar door de ongehoorzaamheid van een zonde in de wereld is gekomen; met de erfzonde, en zich nu aanstelt alsof hij een wet kan voldoen, die gegeven is om zijn zonde te leren kennen<sup>55</sup>. Het blijkt dat de mens de wet op wettische wijze verkeerd verstaat, aldus Kohlbrugge. Maar een soortgelijk misverstand wordt ook met het evangelie bedreven. De zondaar pakt het evangelie op als een nieuwe wet. Hij wil zelf ook iets doen en zo komt het dat hij

---

<sup>50</sup>. J.C.S. Locher, Toelichting en Verweer, opmerkingen aangaande verschillende punten der waarheid, naar aanleiding van de dissertatie van dr. J. van Lonkhuijzen; Hermann Friedrich Kohlbrugge en zijn prediking. Amsterdam, 1908. blz.80.

<sup>51</sup>. Kohlbrugge, De brief aan de Galaten, blz.62: "Wanneer een mens, die zichzelf voor gelovige houdt, van zonde spreekt, zonde bekend, dan heeft hij een vuile, een zwarte daad of een bijzondere harstocht op zijn geweten, vandaar komt zijn angst, zielenood en aanvechting. Predik de zodanige van het kruis, van de verdienste van Christus, en geef hem daarbij nog enig boetwerk op, en zie hij is bevredigd".

<sup>52</sup>. Kohlbrugge, De brief aan de Galaten, blz.78.

<sup>53</sup>. Kohlbrugge, Romeinen zeven, blz.12.

<sup>54</sup>. Kohlbrugge, Romeinen zeven, blz.20.

<sup>55</sup>. Loos, De theologie van Kohlbrugge, blz.106.

het evangelie beschouwt als een kracht ten goede, die hem in zijn zwakheid te hulp komt<sup>56</sup>. 'Met Gods hulp' gaat hij de wet volbrengen. 'In Gods kracht' meent hij tot veel in staat te zijn. 'Met de hulp van de Geest' zal het hem wel gelukken wat de wet van hem vraagt. Hier worden wet en evangelie vermengd en de zondaar wordt misleid.

#### 4.4 Context Galaten 2

Als Kohlbrugge in zijn preek over de Galatenbrief bij het tweede hoofdstuk komt, dan stelt hij dat de valse leraars meenden dat de leer van Paulus goddeloze en zorgeloze mensen maakt. Zij vinden dat de leer van Paulus dienaars der zonde maakt<sup>57</sup>. Met andere woorden: zij maakt de mens onvruchtbaar tot goede werken. Deze leer, meenden zij, leidt tot de dood. Kohlbrugge voert sprekende Paulus in als hij zegt: "Gij kent de wet niet, wat gij op mijn evangelie meent te moeten aanmerken, dat vond ik bij de wet. De wet doodde mij. Zo was ik haar dus dood<sup>58</sup>. Zal dan een dode nog iets verrichten? Zal hij goede werken doen? Zal hij nog vrucht dragen?". Bij de behandeling van Galaten 2:19 en 20a grijpt Kohlbrugge opnieuw terug op het vrucht dragen. Volgens hem handelt het tekstgedeelte over de vraag of wij goede aarde zijn en dus ook vruchten voortbrengen. Deze kentekenen van vrucht dragen, vinden wij in de apostolische woorden in de Galatenbrief hoofdstuk 2.

#### 4.5 Exegese Galaten 2:19<sup>59</sup>

Sommigen, meent Kohlbrugge, verstaan de tekst in Galaten 2:19: "ik ben door de wet aan de wet gestorven", alsof het woord 'wet' de betekenis draagt van 'evangelie': ik ben door het evangelie aan de wet gestorven. Deze uitleg schijnt stichtelijk maar is niet juist. Het is niet door het evangelie dat de apostel de dood gevonden heeft, maar door de wet. Deze tekst haalt de apostel aan tegen de valse leraars, die hem beschuldigen dat zijn leer 'dienstknechten der zonde' maakt of zoals zij zeggen, zorgeloze en goddeloze mensen. Het verwijt dat Paulus krijgt van de valse leraars is dat zijn evangelie

---

<sup>56</sup>. Loos, De theologie van Kohlbrugge, blz. 110.

<sup>57</sup>. H.F.Kohlbrugge, De brief aan de Galaten, Houten 1982, blz.60: Tekst Galaten 2:17,18 en 19.

Vgl.: Amsterdamsch Zondagsblad, 8e jaargang, 1895, blz.201.

<sup>58</sup>. Kohlbrugge, De brief aan de Galaten, blz.60.

<sup>59</sup>. 'Ik ben door de wet aan de wet gestorven'.



doodt, maar, zegt Paulus, dat vind ik juist bij de wet; de wet doodde mij en zo was ik dood voor de wet.

Zal dan een dode nog goede werken doen? Nee, ik ben door de wet der Tien geboden gestorven aan de wet der Tien geboden. De 'oprechte' komt hoe langer hoe meer de dood nabij, hij spant zijn laatste krachten in, totdat alle hoop opgegeven moet worden en hij wegzinkt in zijn dood, in de armen der wet<sup>60</sup>. Dit erkent de ziel, aldus Kohlbrugge, gelijk ook Paulus doet in Rom.7:9: 'doch ik ben gestorven'. Maar God Die het leven wil, laat hem niet in deze dood. De zondaar zoekt het leven en welk leven vond hij? Kohlbrugge antwoordt: hij zoekt een werkheilig leven en hij vond de dood. Hij blies van smart de adem uit onder de hand van de wet<sup>61</sup>. Daar ligt de zondaar dood met de vervloeking der wet op zich geladen. Gestorven aan de wet en de wet ons gestorven<sup>62</sup>. Alleen God kan ons nog opwekken uit deze dood, schrijft Kohlbrugge, want uit onszelf komen wij nooit meer uit deze dood.

#### **4.6. Exegese Galaten 2:20a<sup>63</sup>**

Als wij willen weten waar de wet en de vloek gebleven zijn, dan geeft, meent Kohlbrugge, het volgende vers daar antwoord op. Een Andere Man is gekomen, Christus, mijn Heere en Borg. Deze heeft de toorn, de smaadheid, en de schande, die de wet op mij legt, willen dragen aan Zijn lichaam aan het kruis. Maar, zegt Kohlbrugge, dit was het niet alleen. Deze Andere Man nam mij in Zichzelf op; want Hij was mijn vlees en bloed deelachtig. En zo werd ik met Hem gekruisigd<sup>64</sup>, Hij droeg in Zich mijn schande, de smaadheid die ik verdiend had. Ik droeg in Hem mijn vervloeking die de wet op mij gelegd had. Ik stierf in Hem en met Hem Zijn dood. Zo begint het andere leven in Hem. Het is echter geen daad van toerekening alleen, maar ook van bevinding, dat ik werkelijk voor het gericht van God, dat is in mijn geweten, heb gestaan. Dit alles leert de mens in de afgrond van zijn verlorenheid. Een kind van God wordt in de afgrond der verlorenheid geboren, terwijl hij wegzinkt voor Gods wet<sup>65</sup>. Hij gaat met zijn Christus in de Geest des geloofs aan het kruis, zegt

---

<sup>60</sup>. Kohlbrugge, De brief aan de Galaten. blz.66.

<sup>61</sup>. Kohlbrugge, De brief aan de Galaten, blz.72.

<sup>62</sup>. Kohlbrugge, De brief aan de Galaten, blz.68.

<sup>63</sup>. 'Ik ben met Christus gekruist'.

<sup>64</sup>. Kohlbrugge, De brief aan de Galaten, blz.70.

<sup>65</sup>. De Reuver, Bedelen bij de Bron, blz.187.

Kohlbrugge, draagt voor de rechterstoel van God zijn eigen vloek en hij klemmt zich aan zijn Heere aan het kruis vast en zegt: "Ach, draagt Gij dit alles ook voor mij!"<sup>66</sup>

Zijn schuld is dan voor eeuwig uitgedelgd. Hij is wel bewaard in Zijn genade en 'ik' kan niet meer zondigen, want ik ben gestorven. Geen dood kan mij meer doden. Ik leef eeuwig door het geloof van de Zoon Gods. Mijn vorige leven was niets dan zonde en dood. Wij zijn immers **tegelijk** met Christus gestorven, zijn met Hem mede-opgewekt en leven dus slechts Gode<sup>67</sup>. Ik leef niet meer. Niet alleen ik leef niet meer, maar ook de wet is dood. Door het lichaam van Christus heeft de wet haar dood gevonden<sup>68</sup>. 'Maar dit proces heeft zich niet voltrokken aan u, want dan waart gij in den eeuwigten dood gebleven', maar dit is geschiedt aan het lichaam van Christus, die in onze plaats is gekomen en voor ons is gedood<sup>69</sup>, want toen hij stierf, heeft hij ook mij **door de wet in Zich** gedood<sup>70</sup>.

Alleen zouden wij hier niet mee geholpen zijn, dat wij der wet gedood waren door Zijn lichaam, meent Kohlbrugge. Maar Christus is door God opgewekt, opdat wij, doden, uit onze dood in het eeuwige leven zouden overgaan. Men leest deze tekstwoorden: 'doch niet meer ik', dat wil zeggen: ik als 'ik leef niet meer', vaak als eenmalige belijdenis. Maar dit is een herhaalde belijdenis van eigen dood; evenals het kort tevoren heette: 'ik ben door de wet aan de wet gestorven.' Men verstaat dit zo, alsof de apostel dit gezegd had van zichzelf, hoe hij was voor zijn bekering en wedergeboorte. Maar de apostel spreekt hier, volgens Kohlbrugge, van zijn tegenwoordige toestand, waarin hij verkeert na zijn bekering en wedergeboorte<sup>71</sup>. Ook zijn er die de tekst: 'en ik leef niet meer' eenzijdig lezen; hierdoor bewijzen zij dat Christus in hen niet leeft<sup>72</sup>. Kohlbrugge meent

---

<sup>66</sup>. Kohlbrugge, Twee Leerredenen over Galaten 2, vs.19 en 20, blz 22: "Zoo min Christus, hoewel gekruist, dood is, zoo min is degene, die met Hem gekruisigd is, dood, hoewel Hij dood is. Der wet is hij dood met zijn werken, der wereld is hij dood, den menschen is hij dood en hunnen wil. Nogmaals aan den wandel naar het vleesch is hij dood, maar Gode niet."

<sup>67</sup>. Kohlbrugge, Het zevende hoofdstuk van Paulus' brief aan de Romeinen, Amsterdam 1932, blz.9.

<sup>68</sup>. Kohlbrugge, Romeinen zeven, blz.11: Romeinen 7 vers 4.

<sup>69</sup>. Kohlbrugge, Romeinen zeven, blz.12.

<sup>70</sup>. Kohlbrugge, Romeinen zeven, blz.13.

<sup>71</sup>. Kohlbrugge, De brief aan de Galaten, blz.76.

<sup>72</sup>. Kohlbrugge, Twee Leerredenen over Galaten 2, vs.19 en 20, Amsterdam, 1883: "En indien Christus in ulieden is, zo is wel het lichaam dood om der zonde wil, maar de

dat hier de dood en het leven uit elkaar worden gestrokken. Men verdraait de woorden die Paulus geschreven heeft, tot hun eigen verderf, omdat men de overgang van dood naar leven niet recht in-ziet<sup>73</sup>. Kohlbrugge verdedigt zijn bovengenoemde woorden door te zeggen dat, omdat Christus gekruist en dood is daarom ook de zondaar dood is. Dat houdt in dat hij voor de wet dood is, maar dat hij Gode leeft. Zoals Christus leeft, zo leeft ook hij met Hem Gode tot eer<sup>74</sup>.

## **5. Vergelijking Luther en Kohlbrugge**

### **5.1 Visie op de wet**

Als wij Luther en Kohlbrugge vergelijken met betrekking tot hun visie op de wet, dan blijkt dat zij veel overeenkomsten hebben met elkaar. De wet in Galaten 2 is zowel voor Luther als voor Kohlbrugge de wet der Tien geboden. Met dit verschil, dat Luther niet alleen de 'zedelijke wet' aangehaald ziet door Paulus in Galaten 2, maar ook neemt de ceremoniele wet een plaats in bij zijn beschrijving van de wet<sup>75</sup>. Wanneer Luther de functie van de wet omschrijft, dan komt hij tot 'hetzelfde' verstaan van de wet als Kohlbrugge. Beiden zien de wet als een 'bediening' des doods<sup>76</sup> en als een tuchtmeester tot Christus maar ook als een kenbron tot vermeerdering van de zonden. Als Luther spreekt over de tijdsorde van wet-evangelie, dan sluit hij de mogelijkheid niet uit dat God door de 'vriendelijke roep van de goede Herder' of ook wel een evangelische ontdekking genoemd, de zondaar roept tot berouw. Deze visie komen wij bij Kohlbrugge, naar mijn mening, niet tegen<sup>77</sup>.

Onze conclusie is dat er geen inhoudelijke verschillen zijn tussen de visie van Luther en Kohlbrugge op de Galatenbrief van Paulus, als het gaat over de functie van de wet.

---

Geest is levend om der gerechtigheid wil [Rom 8:10], "Vandaar de Apostolische belijdenis: "en ik leef, doch niet meer ik", of "ik leef, intusschen niet meer ik." Sommigen lezen dit zoo, alsof de Apostel alleen geschreven had: "En ik leef niet meer", waarmee zij, zonder het te willen, bewijzen, dat Christus in hen niet leeft, hoewel zij er dit bijvoegen; maar dat zij zich van de Naam van Christus bedienen, om wegens de ongerechtigheid hunner werken niet aangevochten te worden."

<sup>73</sup>. Kohlbrugge, De brief aan de Galaten, blz.74.

<sup>74</sup>. Kohlbrugge, De brief aan de Galaten, blz.74.

<sup>75</sup>. Zie scriptie: blz.7, noot 2.

<sup>76</sup>. Zie scriptie, Luther: blz.8, noot 6, Kohlbrugge: blz.15, noot 47.

<sup>77</sup>. De Reuver, Bedelen bij de Bron, blz. 201.

## 5.2 Visie op het evangelie

Als we terugzien op de beschrijving van Luther en Kohlbrugge onder de paragraaf: 'De functie van het evangelie', dan valt ons op dat Luther soms een andere terminologie gebruikt dan Kohlbrugge, maar dat zij inhoudelijk hetzelfde bedoelen. Kohlbrugge noemt b.v. geloof: 'niet werken'; Luther noemt geloof: 'niets doen'.

Ook is de visie op 'hen' die in Christus zijn gelijk. De zondaar bezit door het geloof alles wat nodig is tot zaligheid in Christus; niet alleen rechtvaardigmaking maar ook heiligmaking en verlossing. Deze zijn alleen door het geloof te verkrijgen. De ware vrijheid, die hierdoor ontstaat, kunnen we alleen door het geloof beleven, omdat God het zegt in Zijn Woord, niet door wat we gewaarworden. Samen gebruiken ze naar aanleiding van de Galatenbrief vaak de uitdrukking: dat God de christen om Christus wil de zonde niet toerekent. Een sterke overeenkomst zien we ook in hun zicht 'in Christus zijn'. 'Het geloof', zegt Luther, 'is aanhoren wat God zegt en deze dingen door het geloof omhelzen'<sup>78</sup>. Kohlbrugge formuleert het geloof als 'een onvoorwaardelijke daad waardoor men zich overgeeft aan het Woord'<sup>79</sup>. In zake de aard van het geloof zijn ons in hun verklaring van de Galatenbrief geen noemswaardige verschillen tussen Luther en Kohlbrugge opgevallen. Kohlbrugge stemt in hoge mate in met de gedachten van Luther<sup>80</sup>.

## 5.3 Visie op de context van Galaten 2

Als wij hun visie op de context van Galaten 2 vergelijken, dan blijkt er een accentverschil te bestaan tussen Luther en Kohlbrugge.

Wanneer Kohlbrugge de verzen die voorafgaan aan Galaten 2:19 en 20a behandelt, dan doet hij dat vanuit het standpunt van de valse leraars. Zij menen dat de leer van Paulus 'zorgeloze en goddeloze' mensen maakt<sup>81</sup>. Zij stellen dat Paulus de wet afschaft en daardoor een vrijbrief geeft om in de vrijheid van het vlees te gaan leven, **zodat van de mens een dienstknecht der zonde gemaakt wordt**<sup>82</sup>.

---

<sup>78</sup>. Zie scriptie, Luther, blz.9, noot 15.

<sup>79</sup>. Zie scriptie, Kohlbrugge, blz.16.

<sup>80</sup>. De Reuver, Bedelen bij de Bron, blz.155.

<sup>81</sup>. Zie scriptie, Kohlbrugge, blz.18, noot 57.

<sup>82</sup>. Rom 6:1 en 2: "Wat zullen wij dan zeggen? Zullen wij in de zonde blijven, opdat de genade te meerder worde? Dat zij verre. Wij, die der zonde gestorven zijn, hoe zullen wij nog in dezelve leven?"

De joden moesten volgens hen naar de wet leven zodat zij dienst-knechten der wet zouden zijn. Tegelijk met het omhelzen van het evangelie moesten vruchten voortgebracht worden door naar de wet te leven. Anders is er sprake van een dood geloof en een dood evangelie, beweren zij. Zij beschuldigen Paulus er dus van dat hij een 'dood' evangelie predikt. Men moet juist naar de wet leven, zodat men geen dienstknecht der zonde zou worden. Kohlbrugge meent dat zij de volgorde omdraaien. De valse leraren menen levende vruchten te hebben, omdat zij naar de wet leven. Ik, zegt Kohlbrugge, vond juist dode vruchten toen ik naar de wet leefde. Ja, juist dat leven naar de wet bracht in mij de dood. Zal dan een dode nog vrucht dragen<sup>83</sup>? Luther benadert de context van Galaten 2 vanuit een andere invalshoek, meer vanuit de reactie van Paulus op het terugtrekken van Petrus van de tafel der heidenen. Doordat Petrus zo handelt tegenover de heidenen, noodzaakt hij de heidenen om te gaan leven als de joden. Volgens Luther is de reden van de bestraffing van Paulus aan Petrus dat de leer **van de rechtvaardiging van de goddeloze** door Petrus geschonden werd<sup>84</sup>.

Door zijn gedrag toonde hij de heidenen dat zij niet zonder de wet, maar alleen door wet en het evangelie gerechtvaardigd konden worden. Deze leer is vals, zegt Luther, zij onderwijst ons niet dat het geloof in Christus rechtvaardigt, maar stelt dat tegelijkertijd de wet van God in acht genomen moet worden, wil men ooit rechtvaardig voor God zijn. Petrus beleed dus door zijn gedrag, dat wij niet alleen door het geloof in Christus rechtvaardig worden, maar dat de werken der wet ook gedaan moeten worden, willen wij ooit rechtvaardig voor God zijn. Dit is ketters, stelt Luther, wet en evangelie worden vermengd<sup>85</sup>. Ook zien wij bij Luther het aspect dat Kohlbrugge ook aanhaalt, namelijk, dat Petrus veinst, zodat hij door zijn terug-treden de heidenen noodzaakt om te gaan leven naar de wijze der joden. We zien bij hem alleen een andere argumentatie. Kohlbrugge gaat in de context meer in op de beschuldiging van de valse leraars, die meenden dat deze leer **dienstknechten der zonde maakt**. Luther gaat er meer op in dat Petrus **de heidenen noodzaakte om naar joodse wijze te gaan leven** om zo rechtvaardig te worden voor God, waardoor hij **wet en evangelie vermengt**. Inhoudelijk is hier

---

<sup>83</sup>. Zie scriptie, Kohlbrugge, blz.18, noot 58.

<sup>84</sup>. Zie scriptie, Luther, blz. 11, noot 26.

<sup>85</sup>. Zie scriptie, Luther, blz.10.

geen wezenlijk onderscheid tussen Luther en Kohlbrugge, want het een sluit het ander niet uit.

Al benaderen Luther en Kohlbrugge de context vanuit een andere hoek toch komen zij in hun uitleg van Galaten 2:19 en 20a samen. Er is geen tegenstelling in hun uiteenzetting. Luther belijdt dat alleen het geloof ons **rechtvaardig** voor God maakt zonder enig werk der wet. Kohlbrugge belijdt dat wij alleen **vruchtbaar** voor God kunnen zijn door het geloof.

#### 5.4 Visie op de tekst Galaten 2:19 en 20a

In grote lijnen is er een sterke overeenkomst tussen de theologie van Luther en die van Kohlbrugge. Toch zijn er accentverschillen aan te wijzen in hun visie op 'het sterven aan de wet' en 'het leven door het evangelie'. Ik wil deze accenten expliciet belichten vanuit Galaten 2:19 en 20a. Ik ben mij ervan bewust dat dit geen volledig beeld geeft van beide theologen, vooral niet van Kohlbrugge. Hij heeft maar een 'beperkte preek' nagelaten over bovengenoemde tekst in vergelijking met Luther die een geheel boek heeft nagelaten over de Galaten-brief. Een van de verschillen tussen Luther en Kohlbrugge is dat Luther veel sterker de nadruk legt op de daad van het geloof.

Vele keren citeert Luther wat het geloof vermag: 'Wij moeten Christus aangrijpen door het geloof<sup>86</sup>', of 'daarom wordt van ons alleen geloof geeist dat aanneemt en omhelst' of 'Er moet niets gedaan worden dan alleen maar aan te horen, dat alles door Hem is uitgevoerd'. Kohlbrugge legt veel nadrukkelijker het accent op de ervaring van de verlorenheid: 'totdat alle hoop opgegeven moest worden en de zondaar wegzinkt in zijn dood' of 'dit alles leert de mens in de afgrond van zijn verlorenheid<sup>87</sup>' of 'een kind van God wordt in de afgrond der verlorenheid geboren<sup>88</sup>.' Een van de probleemstellingen die in de inleiding verwoord zijn, luidt: 'Is het sterven aan de wet een 'ondergaan' in de dood zonder kennis van het evangelie?' Als wij bij Luther deze vraag naast zijn uitleg van Galaten 2:19 en 20a, leggen dan zal Luther deze vraag negatief beantwoorden. Letterlijk zegt Luther: 'Ik ben niet **alleen** door de wet aan de wet gestorven, maar ik ben **ook** met Christus gekruist<sup>89</sup>.' Duidelijker nog zegt hij:

---

<sup>86</sup>. Zie scriptie, Luther, blz.13, noot 35. blz.14, noot 39 en 40.

<sup>87</sup>. Zie scriptie, Kohlbrugge, blz.19, noot 64.

<sup>88</sup>. Zie scriptie, Kohlbrugge, blz.18.

<sup>89</sup>. Zie scriptie, Luther, blz.13.

Wanneer ben ik gestorven? Wanneer ik in dit geloof gekruisigd word en voor de wet sterf.' We zien dat Luther het 'sterven aan de wet' **niet scheidt** van het sterven 'met Christus aan het kruis'. Op een andere plaats zegt hij: 'Wanneer ik geloof, word ik in Christus mede-ge-kruisigd, door het geloof.' Toch scheidt Luther duidelijk de functie van de wet en de functie van het evangelie. Maar als het op het sterven aankomt van de zondaar 'door de wet aan de wet' dan wijst Luther direct op het geloof: 'Geloof in Hem, die de wet heeft volbracht en je zult vrij zijn van de vloek en het graf'.

Opmerkelijk is ook bij Luther, dat hij de zondaar wijst op de rijkdom die er is in Christus voor een iegelijk die gelooft.

Eerst de daad van geloven, door de Heilige Geest, om daarna met **meer** bewustheid de inhoud van die rijkdom te verstaan. Dit accent komen wij bij Kohlbrugge niet zo nadrukkelijk tegen.

Kohlbrugge legt meer de nadruk op het subjectief beleven van de dingen, maar geeft ook duidelijk aan, net als Luther, wat het objectieve heil inhoudt voor een iegelijk die gelooft.

Als wij de vraag aan Kohlbrugge stellen die wij ook Luther stelden: 'Is het sterven aan de wet een 'ondergaan' in de dood zonder kennis van het evangelie?'. Dan zou ook Kohlbrugge deze vraag veel meer dan Luther zowel met 'ja' als met 'nee' beantwoorden. We zien bij Kohlbrugge toch wel meer een scheiding tussen 'het sterven aan de wet' en 'het leven door het evangelie': 'Als de zondaar daar ligt in zijn dood' of 'daar ligt de zondaar met de vervloeking der wet in zijn graf', 'Daar ligt hij, God kan hem alleen nog maar oprichten'<sup>90</sup>.

Toch zien wij ook dat Kohlbrugge zich haast om te zeggen, maar ik sterf niet alleen: 'Ik sterf met Hem en met Hem Zijn dood'.

Hij gaat in de Geest des geloofs met zijn Christus aan het kruis. Op een andere plaats zegt hij: 'Wij zijn immers **tegelijk** met Christus gestorven' of 'toen Hij stierf heeft Hij mij door de wet in Zich ge-dood'<sup>91</sup>.

Kohlbrugge beseft wel dat wij deze dood niet in konden: 'want dit proces heeft zich niet voltrokken aan u, want dan waart gij in de eeuwige dood gebleven'.

Sterker nog verdedigt hij dit standpunt door te waarschuwen dat er zijn die 'het sterven aan de wet' losmaken van 'het leven uit Chris-

---

<sup>90</sup>. Zie scriptie, Kohlbrugge, blz.19.

<sup>91</sup>. Zie scriptie, Luther, blz.21.

tus<sup>92</sup>. 'Zij verdraaien de waarheid om eenzijdig de woorden van Paulus te citeren. Het is tot hun eeuwig verderf, meent Kohlbrugge.

## 6. Slotconclusie:

Naar aanleiding van de probleemstelling, die wij in het begin van de scriptie hebben verwoord kunnen na het voorgaande onderzoek de volgende conclusies worden geformuleerd.

De grote verwarring in ons kerkelijk leven rond de leer van de rechtvaardiging van de goddeloze door het geloof alleen, is niet iets van vandaag en gisteren.

Eeuwen door is er nagedacht over en geworsteld met de verhouding van wet en evangelie. We hebben gezien in de context van de Galatenbrief dat zelfs de apostel Petrus 'dwaalde' in de onderscheiding van wet en van evangelie. Door deze dwaling van Petrus, werden ook anderen meegenomen, o.a. de apostel Barnabas.

We zien hier dat Petrus niet in de eerste plaats dwaalde in de leer, maar meer in de praktijk van het dagelijkse leven. Doordat Petrus zich terugtrok van de maaltijd, die in het openbaar werd gehouden, gezamenlijk met joden en heidenen, 'noodzaakte' hij de heidenen om te gaan leven als de joden. Uit vrees voor de leraren der joden die vast hielden aan de joodse wet, onttrok hij zich van de gemeenschap der heidenen. Door dit gedrag bracht Petrus de leer van 'de rechtvaardiging van de goddeloze' in gevaar, door de heidenen de noodzaak van een wettisch leven op te leggen, als voorwaarde om Gode vruchtbaar te zijn.

Hierdoor vermengde hij de leer van de rechtvaardiging van de zondaar, om niet, door het geloof alleen, met de rechtvaardiging door de werken der wet.

In de eerste plaats zien we door deze vermenging van wet en evangelie dat het rechte zicht op de genade wordt verduisterd met als gevolg dat de mens lasten wordt opgelegd 'die te zwaar zijn om te dragen'.

We hebben in ons onderzoek gezien dat Luther en Kohlbrugge het gevaar van vermenging van wet en evangelie ernstig hebben genomen.

---

<sup>92</sup>. Zie scriptie, Kohlbrugge, blz.21, noot 72.



Beiden zien de functie van de wet als een 'bediening' des doods en als een tuchtmeester tot Christus, in tegenstelling tot de 'valse leraars' in Galatie,

die de wet zagen als een regel om naar te leven om mede daardoor Gode aangenaam te zijn. Zowel Luther als Kohlbrugge zagen de wet als een bedienaar des doods, opdat wij God zoude leven, door het geloof in Christus alleen en niet uit de werken der wet.

We zien naar aanleiding van dit onderzoek in de tweede plaats duidelijk dat wanneer de functie van de wet niet recht gepredikt wordt, de zondaar misleidt wordt. De beleving en de ervaring die men heeft onder de wet worden 'een weg' die voorwaardelijk moet worden afgelegd om deel te krijgen aan het evangelie. Dit is een van de gevaren die wij in de 'inleiding' verwoord hebben. Het gevolg hiervan is dat 'de weg en de ervaring van de zondaar' in het middelpunt komen te staan. Ervaringen die als kenmerken worden aangereikt 'onder de wet', misleiden de zondaar. Die kenmerken worden door de zondaar aangezien als vruchten. Door zo'n prediking is de wet geen wet meer. Het gevolg hiervan is dat de zondaar nooit tot de 'vrijheid' komt die in Christus Jezus is, maar in leven blijft onder de bediening der wet. Door deze prediking wordt de zondaar telkens teruggeworpen op zijn ervaring en bevinding, dus op de werken der wet! Deze leer vinden wij bij Luther niet terug. Ook bij Kohlbrugge niet.

In de derde plaats wilde Luther en Kohlbrugge niets weten van een 'vruchtbaar' leven buiten de rechtvaardiging van de goddelozen om. Alle werken, hoe uitnemend naar de buitenzijde, die plaats vinden voor de vereniging met Christus door het geloof, zijn werken der wet. Al ons 'doen' vanuit ons natuurlijk vleselijk bestaan is de dood.

Vermenging van wet en evangelie is, en was ook toen, een grote dwaling en ketterij tegen de leer van vrije genade.

Door de wet te prediken als een 'bedienaar des doods' moet alle werkheiligheid veroordeeld worden in de zondaar, zodat hij eraan leert sterven om door de wet aangenaam te worden voor God. Het grote gevaar, ook in onze dagen, is, dat bepaalde kenmerken, zoals 'een haat tegen de zonde',

'een droefheid naar God' en een 'heilig leven' als kenmerken worden gepredikt voordat de zondaar tot Christus komt. Deze kenmerken worden door de zondaar aangemerkt als vruchten. Dit is niet anders

dan vermenging van wet en evangelie. Door deze leer komt de zondaar nooit aan het einde der wet, hetwelk Christus is.

Deze kenmerkenleer werpt de zondaar terug op zichzelf, met als gevolg een twijfelend leven zonder zekerheid van de genade. De zondaar blijft zoeken naar zekerheid in zichzelf en probeert rust en vrede te vinden op grond van zijn deugden en plichten, die hij meent te bezitten voor God.

In de vierde plaats constateren we dat wet en evangelie van elkaar gescheiden worden. In plaats dat zij onderscheiden worden in hun bediening. De functie van de wet wordt als een zelfstandige beleving voorgesteld. Ik bedoel hiermee dat het sterven 'aan de wet door de wet' wordt gescheiden van 'het sterven met Christus'. Een van de oorzaken van deze scheiding is dat 'de beleving van de zondaar' wordt verheven als normatief, boven de openbaring van het Woord, al kan het zijn dat de zondaar voor zijn 'waarneming' onder gaat in zijn dood. Achteraf moet hij bekennen dat dit ondergaan onmogelijk was zonder Christus. Hij zou omgekomen zijn in zijn eigen dood en graf. Kohlbrugge geeft in zijn preek over de Galatenbrief soms aanleiding tot deze stelling. Wanneer hij de functie van de wet omschrijft, komt hij tot uitspraken als: 'daar ligt de zondaar in zijn dood', of 'daar ligt de zondaar met de vervloeking der wet in zijn dood'. Maar op andere plaatsen brengt hij deze uitspraken weer in het juiste evenwicht door de uitdrukking 'de dood en het sterven van Christus' aan de wet.

Sterker nog, Kohlbrugge waarschuwt 'letterlijk' tegen de dwaling van het scheiden van het sterven aan de wet en het sterven met Christus aan de wet: 'Wij zijn immers tegelijk met Christus gestorven. Bij Luther vinden we de verbinding tussen 'het sterven aan de wet' en het 'sterven aan de wet met Christus door het geloof' duidelijker dan bij Kohlbrugge.

Dit neemt niet weg, dat wij de vraag uit het voorwoord: 'Ben ik gestorven of ben ik met Christus gestorven' op grond van dit onderzoek beantwoorden kunnen bij Luther en Kohlbrugge met deze uitspraak, dat zij beiden **tegelijkertijd** waar zijn. Wij concluderen hieruit dat wij wet en evangelie wel moeten onderscheiden, maar niet moeten scheiden. De wet moet niet gepredikt worden in het 'kader' van het evangelie, maar ook niet gescheiden van het evangelie.

In de vijfde plaats moet de wet dus niet gepredikt worden in het kader van het evangelie. Deze leer maakt werkelijke mensen, die door de weg van heiligmaking willen komen tot de rechtvaardigmaking.

Het 'doen' van de zondaar vooraangaand aan 'het sterven aan de wet' maakt vrome en godsdienstige mensen die met hun mond roemen in de genade maar door hun daden openbaren, dat zij niet gestorven zijn aan de wet. Deze godsdienstige mens kenmerkt zich door zijn hoogmoedige 'ik' te verbergen achter een 'nederige' gestalte. Zijn 'nederige' gestalte staat in het middelpunt en niet Christus en Zijn gerechtigheid.

In de zesde plaats zien we wanneer dat wet en evangelie gescheiden gepredikt worden het gevaar groot is dat de zondaar in wet of evangelie blijft steken en nooit tot de vrijheid komt die in Christus Jezus is. Als de wet gescheiden van het evangelie wordt gepredikt, zegt Luther, dan maken wij het geloof ijdel en krachteloos en komt de zondaar niet tot de vrijheid in Christus. Hij wordt gehouden onder het deksel der wet.

In de zevende plaats zijn de tekstwoorden 'ik ben door de wet aan de wet gestorven' en 'ik ben met Christus gestorven' is een belijdenis van Paulus achteraf! Maar ook een belijdenis die telkens opnieuw doorleefd wordt, ook na ontvangen genade.

Het is een terugzien met verlichte ogen en met meer zekerheid dan toen het 'doorleefd' werd. Met andere woorden: achteraf ziet de zondaar met meer helderheid wat het betekent om aan de wet gestorven te zijn en met Christus door het geloof te leven<sup>93</sup>. Meer helderheid en zekerheid zijn dus een vrucht van het geloof<sup>94</sup>! Kohlbrugge citeert: 'dat de apostel hier van

---

<sup>93</sup>. Zie scriptie, Kohlbrugge, blz.21, noot 71.

<sup>94</sup>. Luther, De Brief aan de Galaten, Rotterdam, blz.162: "Te weten is nuttig, omdat het krachtig is, om de verslagen conscientie te vertroosten. Dus, wanneer gij een mens ziet, die bevreesd en bedroefd is door de overtuiging van zonde, zeg hem: Gij maakt geen recht onderscheid, broeder, gij stelt de wet in uw geweten, die gij in het vlees moet plaatsen. Ontwaak, sta wederom op, en bedenk, dat men in Christus moet geloven, Die de wet en de zonde overwonnen heeft. Door dat geloof zult gij de wet teboven komen en zult gij in de genade overgaan, alwaar geen wet en zonde is; en indien er nog wet en zonden mochten zijn, gaat u dat toch niets aan, omdat gij aan de wet en zonden gestorven zijt."

zijn tegenwoordige toestand vertelt, na zijn bekering en wedergeboorte.

In de achtste plaats moeten we constateren, dat zowel Luther als Kohlbrugge sterk de nadruk leggen op de rijkdom die **in** Christus is, geopenbaard in de belofte van het evangelie.

De Kerk moet leren leven uit de belofte van dit evangelie. Dat wil zeggen, dat de Kerk in Christus door het geloof volmaakt is. Als het evangelie recht gepredikt wordt, zal de rijkdom die buiten de zondaar is, worden uitgesteld en door het geloof worden omhelsd. In geloof en door het geloof is de zondaar vrij van de wet, vrij van de toorn, vrij van de zonde en volmaakt voor God om Christus wil. Vooral Luther wijst sterk op de daad van het geloof, waardoor wij 'bevrijd' worden van de wet en vrede ontvangen om Christus wil. Een wettische prediking zal de zondaar terugwerpen op zichzelf, maar een prediking waar wet en evangelie in het rechte evenwicht gehouden wordt zal de zondaar leren, aldus Luther, dat hij vrij is 'in zijn geweten' van de wet om Christus wil. De wet heeft alleen nog nut voor het vlees om het vlees meer en meer te kruisigen. Het evangelie verkondigt hem de rijkdom die er is **in Christus**, tot eer en roem van vrije genade.

Ten laatste zien wij vooral bij Kohlbrugge, dat hij de beschuldiging van de valse leraars, die beweren dat deze leer dienstknechten der zonde maakt, weerlegt. De leer van Paulus zou goddelozen en zorgelozen mensen maken. Deze beschuldiging wordt ook vandaag gehoord tegen de leer van het sterven aan de wet. Dan kan men gewoon in de zonde blijven leven, als men toch uit genade, door het geloof alleen, gerechtvaardigd wordt. Door deze beschuldiging komt de leer van de rechtvaardiging van de goddelozen onder kritiek te staan. Het gevaar is groot dat men hierdoor wet en evangelie gaat vermengen. Heiliging en rechtvaardiging worden vermengd gepredikt.

In Romeinen 6:1-2 weerlegt Paulus deze dwaling: 'Zullen wij dan in de zonde blijven leven? Dat zij verre, wij die der zonde gestorven zijn, hoe zullen wij nog in dezelve leven?'

Door het sterven aan de wet is er tegelijkertijd een sterven aan de macht en de heerschappij van de zonde en de wereld. Dus deze leer kan geen zorgeloze en goddeloze mensen maken. Door de liefde tot

God in Christus komt er een haat tegen de zonden en de begeerlijkheden van de wereld.

Om in het verdere van het leven te wandelen met Hem Die ons heeft lief gehad met een eeuwige liefde; Zijn Naam eeuwig tot Eer.

## 7. Epiloog:

Tot slot willen we de exegese bezien vanuit de grondtekst:

Γαλατεν 2:19: εγω γαρ δια νομου απεθανον, ινα θεω ζησω. Χριστω συ νεσταυρωμαι.

In de Nestle Aland, Novum Testamentum Graece staat het eerste gedeelte van vers 20 bij vers 19.

Als wij deze tekstwoorden exegetisch bekijken, dan valt in de eerste plaats op, dat Paulus nadrukkelijk begint met het griekse woord εγω: 'ik'. Dus met nadruk staat 'ik' voorop.

In de tweede plaats, staat het woordje 'ik' vooraan in de zin, omdat het een tegenstelling met andersdenkende aangeeft. Bedoelt Paulus hier misschien Petrus?

Het woord γαρ: 'want', wijst op het voorgaande n.l. ἐξ ἔργων νομου<sup>95</sup>

Met νομου: 'wet', zonder lidwoord, wijst Paulus op de Mozaische wet.

δια: 'door', heeft de betekenis van 'door middel van'.

νομου: 'wet' staat in de genetivus instrumentalis.

Het tweede woord νομου: 'wet' staat in de 'dativus' incommodi, in de naamval met de betekenis van 'aan', 'aan de wet gestorven'.

απεθανον, 'gestorven', is een aoristus vorm, die wijst naar het ogenblik dat hij tot inzicht kwam wat de wet deed.

Χριστω: 'Christus' staat voorop, in tegenstelling tot de wet.

συν: 'mede' heeft de betekenis van 'samen met'. Christus is niet alleen gekruisigd, ik ben ook gekruisigd o.a. aan de zonde en het eigen 'ik'.

εσταυρωμαι: 'gekruisigd' staat in de voltooide tijdsvorm. Perfectum: is geschied.

## 8. Samenvating:

Letterlijk staat er in het grieks: "Want ik door wet aan wet gestorven,.....Door Christus ben ik gekruisigd geweest."

---

<sup>95</sup>. 'Niet uit de werken'.

Ik ben gestorven door middel van de wet aan deze wet. De wet zei: als je niet in overeenstemming bent met mij, moet je de dood sterven. Ik ben gestorven aan die wet, dus ik ben een 'dode' geworden voor deze wet<sup>96</sup>. Deze wet kan niets meer eisen noch mij langer vervloeken omdat ik dood ben. Maar mijn geestelijke dood was geen betaling voor de prijs die ik schuldig was. Daar was de natuurlijke en eeuwige dood voor nodig. Dit heeft Christus aan het kruis voldaan. Meer nog, Hij was het middel waardoor ik geestelijk gekruisigd ben: door Christus ben ik gekruisigd. Door het geloof ben ik met Hem aan het kruis gespijkerd en gestorven. Door het geloof ben ik voor de wet een dode.

Dat betekent in de eerste plaats: dat ik door het geloof vrij van de wet ben, van zijn eisen en van zijn vervloeking<sup>97</sup>.

In de tweede plaats ben ik door het geloof gestorven aan mijzelf<sup>98</sup>, ik ben vrij van mijn 'ik' en van mijn 'zonde'. Door deze dood kan ik niet meer leven als voorheen.

In de derde plaats ben ik gestorven aan de macht der zonde en haar lusten<sup>99</sup>.

In de vierde plaats ben ik gestorven aan de wereld<sup>100</sup> en de wereld aan mij. Samengevat is de Kerk door het geloof een volmaakte<sup>101</sup> voor God om Christus wil. "Die in Christus is, is een nieuw schepsel. Al het oude is voorbijgegaan, alles is nieuw geworden". Niet in zichzelf maar **in Christus** zijn zij door het geloof een nieuw schepsel.

## 9. Stellingen:

Door het maken van deze scriptie ben ik gekomen tot het formuleren van de volgende stellingen:

---

<sup>96</sup>. Rom 6:11: "Houdt het daarvoor, dat gij wel der zonde dood zijt, maar Gode levend zijn in Christus Jezus onze Heere."

<sup>97</sup>. Romeinen 7:4: "Zo dan mijnen broeders, gij zijt ook der wet gedood door het lichaam van Christus, opdat gij zoudt worden eens Anderen, namelijk Desgenen, Die van de doden opgewekt is, opdat wij Gode vruchten dragen zouden."

<sup>98</sup>. Romeinen 7:6: "Maar nu zijn wij vrijgemaakt van de wet, overmits wij dien gestorven zijn, onder welken wij gehouden waren; also dat wij dienen in nieuwigheid des Geestes, en niet in de oudheid der letter."

<sup>99</sup>. Romeinen 6:10: "Want dat Hij gestorven is, dat is Hij der zonde eenmaal gestorven; en dat Hij leeft, dat leeft Hij Gode."

<sup>100</sup>. Galaten 6:14: "Maar het zij verre van mij, dat ik zou roemen, anders dan in het kruis van onze Heere Jezus Christus, door Welken de wereld mij gekruisigd is, en ik der wereld."

<sup>101</sup>. Kolossenzen 2:10: "En gij zijt in Hem volmaakt."

Mijn eerste stelling is: Wanneer wij menen 'aan de wet te moeten sterven' als een zelfstandige beleving **zonder enige** verbinding met 'het gestorven zijn met Christus', dan vervallen wij in een wettische, voorwaardelijke gestalte die leidt tot wanhoop<sup>102</sup>!

De tweede stelling is: Wet en evangelie moeten onderscheiden gepredikt worden doch niet gescheiden<sup>103</sup>. Met andere woorden: Het gestorven zijn aan de wet is **tegelijkertijd** een gestorven zijn door het geloof met Christus<sup>104</sup>.

De derde stelling is: Als wet en evangelie niet worden onderscheiden, dan wordt de zondaar onder het deksel der wet gehouden<sup>105</sup> en komt nooit tot de volle vrijheid die er is in Christus Jezus<sup>106</sup>.

De vierde stelling is: Doordat wet en evangelie vermengd worden in de prediking, komen zondaren niet tot de volle zekerheid die er is in Christus Jezus.

De vijfde stelling is: Wanneer de zondaar belijdt dat hij 'gestorven is aan de wet' en niet uit Christus leeft, dan bewijst hij hiermee nooit waarlijk gestorven te zijn aan de wet<sup>107</sup>.

De zesde stelling is: Wanneer het rechte zicht gemist wordt op wet en evangelie dan meent men 'onder het deksel der wet' lasten te moeten dragen, die te zwaar zijn om te dragen<sup>108</sup>.

De zevende stelling is: De tekstwoorden 'ik ben door de wet aan de wet gestorven'<sup>109</sup> en 'ik ben met Christus gestorven' is een belijdenis van Paulus achteraf<sup>110</sup>!

---

<sup>102</sup>. Zie scriptie, Luther, blz.13: 'Indien wij hier niet door het geloof opgericht worden, moeten wij ten verdere gaan.'

<sup>103</sup>. Zie scriptie, Kohlbrugge, blz.20

<sup>104</sup>. Zie scriptie, Luther, blz.13.

<sup>105</sup>. Zie scriptie, Kohlbrugge, blz.16.

<sup>106</sup>. Zie scriptie, Luther, blz. 10.

<sup>107</sup>. Zie scriptie, Kohlbrugge, blz.20, noot 71.

<sup>108</sup>. Zie Scriptie, Kohlbrugge, blz.16. Luther, blz.10.

<sup>109</sup>. Zie scriptie, Kohlbrugge, blz.21, noot 71.

<sup>110</sup>. Luther, De Brief aan de Galaten, Rotterdam, blz.162: "Te weten is nuttig, omdat het krachtig is, om de verslagen conscientie te vertroosten. Dus, wanneer gij een mens ziet, die bevreesd en bedroefd is door de overtuiging van zonde, zeg hem: Gij maakt geen recht onderscheid, broeder, gij stelt de wet in uw geweten, die gij in het vlees moet plaatsen. Ontwaak, sta wederom op, en bedenk, dat men in Christus moet geloven, Die de wet en de zonde overwonnen heeft. Door dat geloof zult gij de wet teboven komen en zult gij in de genade overgaan, alwaar geen wet en zonde is; en indien er nog wet en zonden mochten zijn, gaat u dat toch niets aan, omdat gij aan de wet en zonden gestorven zijt."

De achtste stelling is: Wanneer de zondaar te nadrukkelijk gewezen wordt op 'de weg' die hij moet gaan, wil het 'goed komen tussen God en de zondaar', dan zal dit hem onder de wet houden en hem telkens 'terugwerpen' op zichzelf. De zondaar wordt niet bevrijd van de wet en van zijn dood door 'zijn weg' of 'door de wet', maar door het geloof alleen<sup>111</sup>.

De negende stelling is: Dat de leer van 'het sterven aan de wet' geen zorgeloze en goddeloze mensen maakt. Het sterven aan de wet is tegelijkertijd ook een sterven aan de zondenlust en de wereld<sup>112</sup>.

De tiende stelling is: Wanneer haten van de zonde, een heilig leven, een droefheid over de zonde e.d. als voorwaarden worden gepredikt om tot Christus te mogen komen, dan zal deze leer mensen maken die door heiligmaking willen opklimmen tot rechtvaardigmaking<sup>113</sup>.

## **10. Een nadere bezinning op de betekenis van 'het gestorven zijn' en 'het gekruisigd zijn'.**

Wanneer wij het grote mysterie van de verhouding van wet en evangelie willen verklaren, dan is het gevaar groot dat wij in eenzijdigheden vervallen. De wijze waarop de heilsfeiten door het geloof mogen worden bewonderd is tweeledig. Ten eerste zien we de heilshistorie: Christus is gestorven, begraven en opgewekt. Het geloof belijdt: Zijn dood is mijn dood, Zijn opstanding is mijn opstanding. Paulus zegt in 2 Korinthe 5:15: 'Als die dit oordelen, dat, indien Een voor allen gestorven is, zij dan allen gestorven zijn.' Door het geloof worden deze

---

<sup>111</sup>. Luther, De brief aan de Galaten, Rotterdam, blz.163: "Ontwaakt en sta op, en bedenk, dat men in Christus moet geloven, Die wet en zonde overwonnen heeft. Door dat geloof zult gij de wet te boven komen.....Door wat middel word ik bevrijd? Door het geloof in Christus." blz.164: "Door Zijn dood doodt Hij de zonde. Maar van onze kant wordt vereist, dat wij deze weldaad van Christus met een vast geloof ontvangen en aannemen. Want gelijk noch wet, noch enig werk, maar Christus alleen ons aangeboden wordt, zo wordt ook van ons niets vereist dan het geloof dat aanneemt en gelooft, dat mijn zonde en dood verdoemd en vernietigd worden in de zonden en dood van Christus."

<sup>112</sup>. Romeinen 6:1: 'Wat zullen wij dan zeggen? Zullen wij in de zonde blijven, opdat de genade meerder worde? Dat zij verre. Wij die der zonde gestorven zijn, hoe zullen wij nog in dezelve leven?

<sup>113</sup>. Luther, De Brief aan de Galaten, Rotterdam, blz.165: "De leer van de rechtvaardiging van de goddeloze verstaan de blinde Sofisten niet. Daarom dromen zij, dat het geloof niet rechtvaardigt, tenzij het de werken van liefde verricht. Op deze wijze wordt het geloof hetwelk in Hem gelooft, ijdel en krachteloos, omdat de kracht om te rechtvaardigen, aan haar onttrokken wordt, tenzij het geloof voltooid is door liefde.



heilsweldaden mij toegerekend. Luther belijdt: 'Van ons wordt niets anders verlangd dan het geloof, dat verstaat en aanneemt, dat mijn zonde en dood worden verdoemd en weggedaan in de zonde en dood van Christus.' Deze feiten zijn dus buiten mij geschied en worden door het geloof toegeëigend. Ten tweede leert de zondaar deze dingen bevindelijk 'verstaan' door het geloof. Hij gaat onderwerpelijk deze heilsfeiten 'smaken en proeven'. Paulus zegt in 1 Korinthe 1:12: 'Doch wij hebben niet ontvangen den geest der wereld, maar de Geest, Die uit God is, opdat wij zouden weten de dingen, die ons van God geschonken zijn.'

Wanneer wij exegetisch de teksten nagaan, waar Paulus spreekt over het 'gestorven zijn' en over 'gekruisigd zijn', in het licht van hun context, dan blijkt dat elke tekst toch een eigen 'accent' heeft. Dat wil niet zeggen, dat wij de dingen moeten scheiden van elkaar, maar we kunnen ze wel onderscheiden. Ook moeten wij de onderscheidingen die exegetisch gemaakt worden niet tegenover elkaar stellen, maar juist naast elkaar laten staan. De eerste tekst die wij willen onderzoeken in het kader van deze scriptie is Galaten 2:19. Het accent van het 'gestorven zijn' in de tekst: 'Ik ben door de wet aan de wet **gestorven**'<sup>114</sup>.

Het woord sterven heeft de betekenis van 'sterven' aan al onze **verwachting** om door de wet gezaligd te worden. Hier sterft dus '**mijn verwachting**'.

De betekenis van het 'gestorven zijn' in Romeinen 7:9: 'En zonder de wet, zo leefde ik eertijds, maar als het gebod gekomen is, zo is de

---

<sup>114</sup>. **Kanttekeningen:** In de eerste plaats: 'Dat deze leer des apostels uit zichzelf de mensen tot zondigen niet verwekt bewijst Paulus met zijn eigen voorbeeld'. We zien dat deze tekst betrokken wordt op de context van Galaten 2. Deze tekst heeft ook de betekenis van: Deze leer maakt geen zorgeloze mensen die in hun zonde blijven leven, want ze zijn gestorven en daarom geen dienstknechten meer van de zonde. In de tweede plaats zeggen de Kanttekeningen: 'Ik heb door de wet geleerd dat ik een groot zondaar ben, naar de wet de dood en de vloek onderworpen en dat de gerechtigheid, die de wet van mij eist, in mij niet is, en daarom mij in de dood laat'. We zien ook hier dat de kanttekeningen deze tekst zo uitleggen dat de wet mij leert dat de dood en de vloek over mij zijn uitgesproken en dat de wet van mij eist wat ik niet kan voldoen.

zonde weder levend geworden, doch ik ben **gestorven**<sup>115</sup>: Het woord sterven heeft ook hier meer het accent van de betekenis van 'sterven' aan al onze **verwachting** om door de wet zalig te worden. Romeinen 7:2 en Galaten 2:19 komen overeen in betekenis.

De betekenis van het 'gekruisigd zijn' in Galaten 2:20a: 'Ik ben met Christus **gekruisigd**<sup>116</sup>: Het woord 'gekruisigd' heeft de betekenis van 'sterven' aan ons 'ik'. Sterven aan onze 'oude mens', of sterven aan 'het lichaam der zonde'.

**'Mijn eigen ik'** wordt dus gekruisigd.

In de Paulinische context sterft mijn 'ik' alleen 'mede met Christus'.

Rom.6:6: 'Dit wetende, dat onze oude mens met Hem **gekruisigd** is, opdat het lichaam der zonde te niet gedaan worde, opdat wij de zonde niet meer dienen.' Ook hier zien wij dat ons '**ik**' of ons '**vlees**' of '**het lichaam der zonde**' of '**de oude mens**' mede met Christus sterft. Ik ga niet alleen de dood in, maar alleen in het geloof met Christus.

Ook de tekst in Romeinen 6:2: 'Zullen wij in de zonde blijven, opdat de genade te meerder worde? Dat zij verre, Wij, die der zonde **gestorven**<sup>117</sup> zijn, hoe zullen wij nog in dezelve leven?

heeft de betekenis van 'sterven aan het 'ik' overeenkomstig

Romeinen 6:6. Dus '**Ik** sterf of anders gezegd: '**het lichaam der zonde** sterft.

De betekenis van het woord 'sterven' in Rom.7:2: 'Want een vrouw, die onder de man staat, is aan de levenden man verbonden door de wet,

---

<sup>115</sup>. Kanttekeningen: 'Dat is, ik ben in mijn gemoed overtuigd, dat ik midden in den dood lag, en heb den moed verloren van door de gehoorzaamheid der wet te kunnen behouden worden.

<sup>116</sup>. De Kanttekeningen verwijzen naar Rom. 6:6: 'Dit wetende, dat onze oude mens **met Hem** gekruisigd is...'

Dat is ons vlees, onze aangeboren blindheid, en verdorvenheid des mensen, die wij van de eerste mens erven.

Dit lichaam der zonde is wel van Christus geheel teniet gedaan, zoveel Zijn verdienste aangaat, en is ook door Zijn Geest in de wedergeborene de kracht van de heersende macht ontnomen. Maar moet meer en meer in ons vernietigd worden.

<sup>117</sup>. Dat is, wij die van de heerschende macht der inwonende zonde door Christus Geest verlost zijn. Want de zonde sterven betekent in de Schrift van het Nieuwe Testament de zonde in ons geen leven laten hebben, dat is, niet leven onder de macht en heerschappij van de zonde.

maar indien de man **gestorven** is, zo is zij vrij van de wet<sup>118</sup>: Het woord 'sterven' heeft hier de betekenis van 'sterven' aan de eis of macht van de wet. Sterven heeft hier als onderwerp: **'de eis van de wet'**.

Letterlijk staat er dat de wet dood is en ik ben dood aan de wet. Dood in de betekenis, dat zij mij niet kan behouden. Iets wat dood is kan niet meer eisen. Maar ook iemand die dood is kan niets meer doen om aan de eis te voldoen.

De betekenis van het woord 'gedood worden' in Rom 7:4: 'Gij zijt ook der wet **gedood**<sup>119</sup>, door het lichaam van Christus, opdat gij zoudt worden eens Anderen, namelijk Desgenen, Die van de doden opgewekt is, opdat wij Gode vruchten dragen zouden': Het woord 'gedood zijn' betekent hier 'sterven aan ons 'ik'. Ik ben een 'dode' voor de wet. **'Ik' sterf**. Ook hier zien wij dat het 'ik' niet alleen sterft maar mede met Christus. Door het lichaam van Christus betekent dat Christus de vervloeking en de straf der wet heeft gedragen in zijn lichaam. Daarom ben ik 'vrij van de vervloeking der wet en ook vrij van de eis der wet'.

## 11. Besluit

We zien in deze exegese dat er een onderscheid is tussen het onderwerp dat **'alleen sterft'** of dat **'sterft en gekruisigd wordt met Christus.'**

Als Paulus spreekt over het sterven aan de wet, dan spreekt hij over het sterven van onze 'verwachting' om door de wet zalig te worden.

Wanneer hij spreekt over het sterven aan ons 'ik', als persoon, dan is het 'mede met Christus' door het geloof.

Wanneer 'ik' onderga in mijn dood, is dat niet in strijd met feit dat 'Hij' ondergaat in mijn dood; zodat 'ik' door toerekening van Zijn dood, dood ben.

Al is het dat de zondaar voor zijn 'waarneming' alleen ondergaat, het Woord en de belofte spreken over 'mede met Christus'. De Kerk sterft en gaat onder met Christus, daarom komt de Kerk 'niet eeuwig om', maar staat op met Christus uit de dood door het geloof. Of anders ge-

---

<sup>118</sup>. Kanttekeningen: De wet verbindt/heerst over de mens om die te gehoorzamen.

Vrij van deze wet betekent: Los, vrijgemaakt, ledig gemaakt.

<sup>119</sup>. Gedood aan de heersende macht van de wet. De wet heeft haar bedreigende en eisende macht niet meer over ons, want wij zijn voor de wet dood.

zegd: Christus gaat met de zondaar onder in zijn dood, om door Zijn opstanding de dode zondaar op te wekken tot een nieuw leven.

Het antwoord in onze slotconclusie was: 'ik' sterf **alleen**, maar **ook** met **Hem**. Dit bleek geen tegenstelling te zijn maar is **tegelijkertijd** waar. 'Ik' sterf is waar, maar 'ik sterf met Hem' is ook waar.

In deze nadere bezinning blijkt het woordje '**alleen**' niet slechts betrekking te hebben op de persoon die sterft, maar **ook** op de onderwerpen. **Ook** hier zien we een **tegelijkertijd**. Ik sterf niet alleen aan mijn verwachting door de wet aan de wet, maar ik sterf tegelijkertijd aan mijn 'ik'. Bovendien ben ik op het zelfde moment een 'lijk' voor de eis van de wet en ben ik aan de wereld gestorven en aan de macht en de heerschappij van de zonde; zodat wij niet meer dienstknechten der zonde zijn maar dienstknechten der gerechtigheid.

We zien ook het schijnbaar tegenstrijdige in de Schrift als het gaat over het 'gestorven zijn' en het 'sterven'. Het 'sterven door de wet aan de wet' is een doorgaand proces.

De Kerk gaat in de weg van heiligmaking meer en meer afsterven door de wet aan de oude mens, nochtans zijn zij in Christus gestorven. Paulus zegt hierover in Romeinen 6:6: ' Dit wetende, dat onze oude mens met Hem gekruisigd is, opdat het lichaam der zonde te niet gedaan **worde.**'

Het is nodig dat de zondaar sterft aan zijn 'ik' met Christus, maar ook dat hij 'weet' door het geloof, dat hij gekruisigd en gestorven is. Paulus zegt in Romeinen 6:6; 'Dit **wetende**, dat onze oude mens met Hem **gekruisigd is**. Zij die 'gestorven zijn' sterven dagelijks. Zij die 'gekrusigd zijn' worden dagelijks gekruisigd, totdat het lichaam der zonde of anders gezegd, de oude mens, in het graf gelegd wordt. Dan zullen Gods kinderen, verlost van zichzelf, Zijn Naam eeuwig groot maken.